

SPIS TREŚCI

Od autora	9
Wstęp	11
ROZDZIAŁ 1. Chełmszczyzna – „mała ojczyzna” księdza Bazylego Martysza	19
1.1. Historia Prawosławia na Chełmszczyźnie.....	19
1.2. Związki księdza Martysza z Ziemią Chełmską	29
ROZDZIAŁ 2. Praca misjonarska w Ameryce (1901–1912)	32
2.1. Początki misjonarstwa prawosławnego na kontynencie amerykańskim	32
2.2. Sytuacja Kościoła Prawosławnego w Ameryce na początku XX wieku	37
2.3. Działalność misyjna księdza Martysza w Ameryce.....	39
ROZDZIAŁ 3. Sosnowiec – Moskwa – Sosnowiec (1912–1919)	47
3.1. Praca duszpasterska księdza Bazylego Martysza w Sosnowcu ..	47
3.2. Emigracja do Rosji.....	48
3.3. Powrót do kraju.....	51
ROZDZIAŁ 4. Służba Księdza Martysza w Wojsku Polskim	54
4.1. Praca duszpasterska ks. B. Martysza w Sekcji Religijno-Wyznaniowej Ministerstwa Spraw Wojskowych.....	54
4.2. Udział ks. Bazylego Martysza w tworzeniu Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.....	61
4.3. Książd pułkownik Bazyli Martysz w opinii przełożonych.....	67
ROZDZIAŁ 5. Przez krzyż do zbawienia	72
5.1. Męczeńska śmierć księdza Bazylego Martysza	72
5.2. Raport z przeprowadzenia egzekucji na ks. B. Martyszu	76

5.3. Sobór Męczenników Ziemi Chełmskiej i Podlaskiej	79
5.3.1. Uroczystości kanonizacyjne w Chełmie (7–8 czerwca 2003)	80
5.3.2. Święty męczennik płk Bazyli (Martysz) – patronem żołnierzy prawosławnych.....	83
5.3.3. Portrety pozostałych nowo kanonizowanych duchownych prawosławnych.....	84
Zakończenie	90
Wykorzystane źródła i literatura	93
Objaśnienia stosowanych skrótów	102
Aneks	104
Kalendarium życia i działalności księdza Bazylego Martysza	104
Słownik terminologiczny	106
Załączniki.....	110
Wykaz załączników.....	110
Tabele	164
Wykaz tabel.....	164
Ilustracje	168
Wykaz ilustracji	168

OD AUTORA

Oddając do Państwa rąk niniejszą pracę, mam nadzieję, że przybliży ona sylwetkę świętego kapłana Bazylego Martysza, pierwszego naczelnego kapelana wyznania prawosławnego WP w randze pułkownika, który poniósł męczeńską śmierć w 1945 roku na Chełmszczyźnie. Obecnie powstaje coraz więcej publikacji, w których wymieniany jest ks. Bazyli Martysz. Należy do nich wydana w tym roku książka Piotra Zychowicza *Skazy na pancierzach. Czarne karty epopei Żołnierzy Wyklętych*, w której autor pisze: „Szczególnie bezsensowne, a jednocześnie przerażające były wypadki, do których doszło 4 maja w miejscowości Teratyn. Grupa żołnierzy NSZ pod dowództwem Zbigniewa Góry „Jacka” zamordowała tam naczelnego kapelana przedwojennego Wojska Polskiego protoprezbitera Bazylego Martysza. Był to mord dziki i zwierzęcy”¹. Warto przy tym podkreślić, że był on gorącym patriotą, który – jak sam pisał – „stara się pracować dla dobra odradzającej się Polski”.

Ks. Bazyli Martysz jest moim pradziadkiem, którego wcześniej znałam jedynie z przekazów rodzinnych. Zafascynowana jego niezwykłą osobowością oraz bogatym życiorysem, postanowiłam napisać o nim pracę, która byłaby moim hołdem złożonym jego pamięci. Pisząc tę monografię, starałam się dotrzeć do możliwie jak największej liczby materiałów źródłowych i opracowań; odwiedziłam wiele bibliotek i archiwów, a także

¹ P. Zychowicz, *Skazy na pancierzach.. Czarne karty epopei Żołnierzy Wyklętych*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2018, s. 83–85.

korzystałam z dostępnych informacji o nim zamieszczonych w Internecie.

Pisanie pracy o księdzu Bazylim rozpoczęłam jeszcze przed jego kanonizacją, która nastąpiła w 2003 roku, zaś zakończyłam w 2009 roku. Cieszę się ogromnie, że moja praca – po dziesięciu latach od jej napisania – ostatecznie doczekała się wydania. W tym miejscu pragnę podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do wydania książki, a w szczególności mojej mamie, Irenie Mazurek, mojemu mężowi, Aleksandrowi Simakowowi, a także Marcie Szyszko-Essex i jej bratu, Aleksandrowi Szyszko oraz wydawnictwu „Elipsa”.

Radom, 23 czerwca 2018